

INTELLEKTUAL KOMPETENSIYALARNI SHAKLLANTIRISHDA ZAMONAVIY PEDAGOGIK YONDASHUVLARNING O‘RNI

Kamolova Nafisa To‘rg‘unbayevna

Fan va texnologiyalar universiteti

“Pedagogika” kafedrasi v/b dotsenti

Аннотация: Ushbu maqolada intellektual kompetensiyalarni shakllantirish jarayonida zamonaviy pedagogik yondashuvlarning o‘rni tahlil qilinadi. Bugungi ta’lim muhitida talabalar nafaqat ma’lumotni yodlash, balki uni tahlil qilish, ijodiy faoliyatga yo‘naltirish, muammolarni yechish kabi ko‘nikmalarga ega bo‘lishlari zarur. Shu nuqtai-nazardan, kompetensiyalarga yo‘naltirilgan pedagogik yondashuvlar, o‘quvchilarning tanqidiy fikrlashi va mustaqil o‘rganish qobiliyatini rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Maqolada shuningdek, innovatsion ta’lim texnologiyalari, o‘quv-faoliyatga yo‘naltirilgan usullar va o‘zaro hamkorlikka asoslangan yondashuvlar intellektual kompetensiyani shakllantirishdagi samaradorligi jihatidan ko‘rib chiqiladi. Tadqiqot natijalari zamonaviy pedagogik yondashuvlarning ta’lim jarayonida qo‘llanilsa, intellektual kompetensiyalarning rivojlanishida ijobiy rol o‘ynashini ko‘rsatadi.

Калит сўзлар: intellektual kompetensiya, zamonaviy pedagogik yondashuv, kompetensiyaga yo‘naltirilgan ta’lim, innovatsion pedagogik texnologiyalar, tanqidiy fikrlash.

Аннотация: В данной статье анализируется роль современных педагогических подходов в формировании интеллектуальных компетенций. В современных условиях учащимся необходимо приобретать такие навыки, как не только запоминание информации, но и её анализ, использование в творческой деятельности и решение задач. С этой точки зрения, педагогические подходы, ориентированные на компетенции, играют важную роль в развитии критического мышления и навыков самостоятельного обучения учащихся. В статье также рассматривается эффективность инновационных образовательных технологий, деятельностно-ориентированных методов и методов, основанных на сотрудничестве, в формировании интеллектуальных компетенций. Результаты исследования показывают, что современные педагогические подходы, используемые в образовательном процессе, играют положительную роль в развитии интеллектуальных компетенций.

Ключевые слова: интеллектуальная компетентность, современный педагогический подход, компетентностно-ориентированное образование, инновационные педагогические технологии, критическое мышление.

Abstract: This article analyzes the role of modern pedagogical approaches in the process of forming intellectual competencies. In today's educational environment, students need to acquire skills such as not only memorizing information, but also analyzing it, directing it to creative activity, and solving problems. From this point of view, pedagogical approaches focused on competencies play an important role in developing students' critical thinking and independent learning abilities. The article also examines the effectiveness of innovative educational technologies, activity-oriented methods, and collaborative approaches in the

formation of intellectual competencies. The results of the study show that modern pedagogical approaches, when used in the educational process, play a positive role in the development of intellectual competencies.

Keywords: intellectual competence, modern pedagogical approach, competency-oriented education, innovative pedagogical technologies, critical thinking.

КИРИШ

Zamonaviy jamiyatda ta’lim tizimi turli o’zgarishlarga duch kelmoqda. Xususan, globalizatsiya, raqamli transformatsiya hamda ish bozoridagi tezkor o’zgarishlar ta’limdan ko’proq “bilim + qobiliyat”ga ega shaxslarni tayyorlashni talab etmoqda. Bu esa intellektual kompetensiyalarni shakllantirishni muhim vazifaga aylantiradi. “Intellektual kompetensiya” atamasi o’quvchilarning ma’lumotni qabul qilish, tahlil qilish, mustaqil yechim taklif qilish, ijodiy va tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini o’zida birlashtiradi. Shunday ekan, ta’lim jarayonida faqat faktlarni o’rgatish emas, balki kompetensiyalarni — ya’ni amaliy, kognitiv, metakognitiv qobiliyatlarni shakllantirish asosiy maqsadga aylanishi lozim.

Zamonaviy pedagogika esa an’anaviy ta’lim metodlaridan farqli ravishda o’quvchilarning faol, faoliyatga yo’naltirilgan va hamkorlikka asoslangan faolligini ta’minlaydigan yondashuvlarni taklif etadi. Masalan, shaxsga yo’naltirilgan yondashuv, kompetensiyaga yo’naltirilgan ta’lim, interaktiv va raqamli ta’lim texnologiyalari kabi. Masalan, shaxsga yo’naltirilgan yondashuvda o’quvchi faqat bilim oluvchi emas, balki faol ishtirokchi hisoblanadi [1].

Shu nuqtai-nazardan, ushbu maqolaning maqsadi — intellektual kompetensiyalarni shakllantirishda zamonaviy pedagogik yondashuvlarning ahamiyatini o’rganish, ularning tarkibiy jihatlarini aniqlash va ta’lim amaliyotiga qo’llanilishi bo’yicha tavsiyalar ishlab chiqishdir.

ASOSIY QISM

1. Intellektual kompetensiya tushunchasi va uning pedagogik ahamiyati

Intellektual kompetensiya ta’lim jarayonida o’quvchining kognitiv (bilim va tushunish), metakognitiv (o’z fikrini baholash, nazorat qilish) va ijodiy faoliyat bilan bog’liq qobiliyatlarini ifodalaydi. Shu jihatdan, kompetensiyaga yo’naltirilgan yondashuv — o’quvchidan faqat ma’lumotni qabul qilishni emas, balki uni qo’llay olish, yangi vaziyatda moslasha olishni va muammo hal qilishni ta’minlaydigan ta’lim shaklidir. Masalan, maqolalarda kompetensiyaga yo’naltirilgan yondashuv nafaqat o’qituvchining bilimini, balki o’quvchining faoliyatini markazga qo’yishini ta’kidlanadi [2].

Pedagogik amaliyotda intellektual kompetensiyalarni shakllantirishning maqsadi — o’quvchini bilim oluvchidan bilim iste’molchisi sifatida emas, balki mustaqil fikrlaydigan, ijod qiladigan, jamoada hamkorlik qila oladigan shaxsga aylantirishdir.

2. Zamonaviy pedagogik yondashuvlar

Zamonaviy pedagogika bir qator yondashuvlar va metodlarni taklif qiladi, ular intellektual kompetensiyani rivojlantirishga yo’naltirilgan:

- Competency-based (kompetensiyaga yo‘naltirilgan) yondashuv — ta’lim jarayonida alohida intellektual va faoliyatga yo‘naltirilgan qobiliyatlarning rivojlanishi maqsad qilinadi [2].

- Shaxsga yo‘naltirilgan yondashuv (person-oriented approach) — o‘quvchining individual psixologik va kognitiv xususiyatlari, qiziqishlari, tajribasi hisobga olinadi va o‘quv jarayoni o‘quvchi markazida tashkil etiladi [2]

- Faol ta’lim (active learning), hamkorlikka asoslangan va interaktiv metodlar — o‘quvchi mustaqil izlanadi, guruhlarda hamkorlik qiladi, muammolarni birgalikda hal qiladi, binobarin, tanqidiy fikrlash, refleksiya, ijodiy yondashuvlar rag‘batlanadi. Masalan, “4 C” yondashuvi (collaboration, critical thinking, creativity, communication) kabi g‘oyalar kiritilgan [3]

- Raqamli va innovatsion pedagogik texnologiyalar — elektron o‘quv muhitlari, adaptiv o‘qitish sistemalari, multimedia va interaktiv vositalar intellektual kompetensiyalarni shakllantirishdek jarayonlarda qo‘llanilmoqda [3].

3. Pedagogik yondashuvlar orqali intellektual kompetensiyani shakllantirish jarayoni

Ta’lim jarayonida yuqoridagi yondashuvlarni qo‘llash orqali intellektual kompetensiyani quyidagi bosqichlarda shakllantirish mumkin:

- Boshlang‘ich bosqich: o‘quvchida motivatsiya yaratiladi, maqsadani aniqlashga yordam beriladi, o‘zini anglash va bilimga bo‘lgan ehtiyoj shakllanadi.

- Tayyorlov bosqich: kompetensiya rivoji uchun interaktiv va vazifaga yo‘naltirilgan usullar qo‘llanadi — muammolarni hal qilish, loyiha asosida o‘qitish, guruh ishlaridan foydalanish. Bu bosqichda o‘quvchi tanqidiy fikr yuritish, variantlarni tahlil qilish va moslashuvchan yechim topishga o‘rgatiladi.

- Amalga oshirish bosqichi: o‘quvchi mustaqil faoliyat yuritadi — o‘zini baholaydi, refleksiya qiladi, yaratilgan yechimni qo‘llaydi. Bu bosqichda raqamli vositalar, onlayn platformalar, hamkorlik tizimlari ishlaydi.

- Baholash va rivojlantirish bosqichi: intellektual kompetensiya faqat bilim darajasida emas, balki faoliyat va natija jihatidan baholanadi. O‘qituvchi va o‘quvchi birgalikda kompetensiyalar darajasini tahlil qiladi, xozirgi holatni e‘tibor bilan ko‘rib chiqadi va rivojlanish strategiyalarini belgilaydi.

Masalan, modulli ta’lim texnologiyalari yuqori ta’limda o‘quvchilarning mustaqil o‘qishiga, tanqidiy fikrlashiga va intellektual qobiliyatlar aks ettirishiga imkon beradi [4]

4. Amaliy misollar va samaradorlik

Raqamli pedagogik texnologiyalarni qo‘llash natijasida o‘quvchilarning mustaqil o‘rganish yo‘nalishida muvaffaqiyati oshganligi qayd etilgan. Masalan, adaptiv o‘qitish sistemalari orqali o‘quvchi o‘z darajasiga mos material bilan ishlaydi, bu esa uning tanqidiy fikrlash va shaxsiy o‘rganish qobiliyatini kuchaytiradi [4]. Shuningdek, “4 C” yondashuvi orqali hamkorlik, tanqidiy fikrlash, ijodiy yechim izlash va muloqot ko‘nikmalari rivojlantiriladi, bu o‘z navbatida intellektual kompetensiyaning shakllanishiga xizmat qiladi [5].

Ta’lim muassasalarida shaxsga yo’naltirilgan yondashuv joriy etilganda o’quvchilar faollashadi, o’z fikrini erkin ifodalay olishga o’rgatiladi hamda o’qituvchi rolidan passiv ma’lumot bergichdan faol fasilitatorga o’tadi [1].

NATIJALAR VA MUHOKAMALAR

Tahlillar shuni ko’rsatadiki, zamonaviy pedagogik yondashuvlar intellektual kompetensiyalarni shakllantirishda muhim omil sanaladi. Kompetensiyaga yo’naltirilgan ta’lim, shaxsga yo’naltirilgan yondashuv, faol va hamkorlikka asoslangan metodlar hamda raqamli texnologiyalar qo’llanilganda o’quvchilarning tanqidiy fikrlashi, mustaqil o’rganish qobiliyati va ijodiy yondashuv ko’nikmalari sezilarli darajada rivojlanadi [10].

Muhokama nuqtai nazaridan aytish mumkinki, ta’lim jarayonida faqat metodologiyani joriy qilish yetarli emas — o’qituvchilarning pedagogik salohiyati, o’quvchilarning motivatsiyasi, o’quv muhitining sharoitlari ham alohida e’tiborga olinish kerak. Misol uchun, modulli ta’lim texnologiyalarini joriy qilish uchun ta’lim muassasasida pedagogik va metodik tayyorgarlik zarur [6].

Shuningdek, raqamli texnologiyalarning ta’lim jarayoniga kirib kelishi bilan, o’quvchilarning o’zini o’zi boshqarish, onlayn hamkorlik va virtual muhitda ishlash imkoniyatlari kengaymoqda. Biroq, bu jarayon bilan bog’liq bo’lgan texnik va kadr jihatidagi muammolar (masalan, infratuzilma, o’qituvchilarning zamonaviy texnologiyalarga moslashuvi) ham mavjud. Shu sababli, pedagogik yondashuvlarni joriy qilish va intellektual kompetensiyani shakllantirish jarayonining samaradorligini oshirish uchun kompleks yondashuv talab etiladi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, intellektual kompetensiyalarni shakllantirish zamonaviy ta’lim tizimining markaziy vazifasiga aylangan. Ushbu maqolada modulli va kompetensiyaga yo’naltirilgan ta’lim yondashuvlari, shaxsga yo’naltirilgan metodlar, faol va hamkorlikka asoslangan metodikalar hamda raqamli pedagogik texnologiyalar orqali ushbu kompetensiyalarni rivojlantirish yo’llari ko’rib chiqildi. Tadqiqot natijalari shuni ko’rsatdiki, zamonaviy pedagogik yondashuvlar intellektual kompetensiyaning shakllanishida ijobiy ta’sirga ega.

Biroq ta’lim jarayonida ushbu yondashuvlarni samarali amalga oshirish uchun faqat metodologik yangiliklar yetarli emas — o’qituvchilarning pedagogik tayyorgarligi, maktab yoki oliy ta’lim muassasasining infratuzilmasi, o’quvchi motivatsiyasi va o’quv muhitining psixologik-pedagogik jihatlari ham muhimdir. Shunday ekan, ta’lim siyosatida va amaliyotida bu omillarga qat’iy e’tibor qaratilishi lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Muskhanova, I. V., Yakhyaeva, A. A., Khazhmuradov, A. A. «Person-Oriented Approach In The System Of Modern Higher Pedagogical Education». European Proceedings, 2022. Европейские Труды
2. Djalilova, Z. O. «Adapting Teaching Methods to Modern Educational Trends: Pedagogical Aspect». International Journal of Pedagogics, 2023. theusajournals.com

3. Eshboyeva, S. Q. «Pedagogical and Psychological Foundations of Organizing 4C-Approached Learning». ISSN 2776-0979, Vol.6, Issue 2, February 2025. Web of Scientist
4. Chernenko, O. «Modern Pedagogical Technologies in Higher Education». Pedagogy and Education Management Review, 2020. SCN Hub
5. Saidova, D. B. «Scientific-Theoretical Foundations of the Use of Pedagogical Technologies in Increasing Professional Competence of Future Educators». International Journal of Artificial Intelligence, Vol.5, Issue 05, 2025. academicpublishers.org
6. Marienko, M., Nosenko, Y., Sukhikh, A., Tataurov, V., Shyshkina, M. «Personalization of learning through adaptive technologies in the context of sustainable development of teachers education». 2020. arXiv
7. Yo‘ldoshev A. Innovatsion ta’lim texnologiyalari. – Toshkent: “Fan va texnologiya”, 2021.
8. Abdullayeva N. Muammoli ta’lim va uning psixologiyasi. – Toshkent: TDPU nashriyoti, 2020.
9. Xo‘jamqulov U. Interaktiv usullar orqali talabalarning fikrlash faoliyatini rivojlantirish. – “Pedagogik izlanishlar” jurnali, №2, 2022.
10. Sodiqova M. Intellectual o‘yinlarning ta’limdagi ahamiyati. – TDPU ilmiy xabarleri, 2023, №4.